

Pensions- rapport 2017

Viktiga frågor som påverkar
pensionsområdet

sid 3 **Sammanfattning**

sid 4 **Pensionsåret 2017**

sid 8 **Ett pensionssystem som hänger ihop**

sid 14 **Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?**

sid 25 **Reformer som behövs på pensionsområdet**

sid 27 **Hänvisningar**

i

AMF har cirka fyra miljoner sparare och är ledande inom kollektivavtalade tjänstepensioner. AMFs trygghetsekonom har en ambition att folkbilda i pensionsfrågor och ta ställning för pensionsspararna.

Varje år sammanställer AMF en rapport som diskuterar och analyserar aktuella frågor och strukturella utmaningar på pensionsområdet, samt visar statistik och resultat från undersökningar, allt utifrån ett helhetsperspektiv. Syftet med rapporten är att identifiera trender och dra slutsatser om pensionsområdet.

Alla undersökningar som AMF har initierat eller står bakom och som omnämns i rapporten finns att läsa i sin helhet på <http://media.amf.se/>.

Sammanfattning

Den allmänna pensionen utgör den största delen av den samlade pensionen för de flesta svenskar men tjänstepensionen ökar i betydelse. Det beror på att allt fler omfattas av deltids-/flexpension där mer pengar sätts av till tjänstepensionen och att fler år, både tidiga och sena, ger tjänstepension i nya avtal.

Sakta men säkert suddas 65-årsgränsen ut. Allt fler upptäcker att man kan gå i pension både tidigare och senare. Men de som går i tidig pension har svårt att få kalkylen att gå ihop. Medellivslängden ökar och om inte arbetslivet förlängs och/eller mer pengar sätts av så väntar en lägre pension för kommande generationer. Politikerna har därför presenterat förslag om gradvis höjda åldersgränser för när man tidigast kan ta ut sin allmänna pension och hur längre individen har rätt till sin anställning. Samtidigt är grundskyddet påtagligt i det allmänna pensionssystemet. Många med låga inkomster omfattas till viss del av garantipension eller bostadstillägg trots ett långt yrkesliv. Det var inte tanken med det nya allmänna pensionsystemet när det lanserades på 1990-talet. Istället fanns det en tilltro hos politikerna om att arbetsmarknaden skulle förbättras, inte minst för kvinnor, men det har inte skett i den takt man trodde. Kvinnor har lägre livsinkomster än män och får därför lägre pensioner.

Det blir allt vanligare att ta ut sin tjänstepension på ett fåtal år vilket kan leda till en lägre inkomst redan efter några år som pensionär. Bland nyblivna pensionärer hos AMF är det numera mer än hälften av pensionskapitalet som tas ut på kort tid. De främsta anledningarna till att man väljer en snabb utbetalningstakt är att man vill ha pengarna när man är pigg och frisk, att man vill placera om pengarna samt att man vill ha en högre inkomst. En av tio uppger att de behövt ta ut sin tjänstepension på kort tid för att klara sin ekonomi.

Att de snabba uttagen av tjänstepension ökar är motsägelselfullt mot bakgrund av att vi lever allt längre. Att ta ut sin tjänstepension i syfte att placera om pengarna kan vara både svårt och dyrt samt förutsätter att man får en överavkastning jämfört med att låta pengarna stå kvar där de är. Ur statens

perspektiv finns det även en risk att man tar ut sin tjänstepension på kort tid för att senare bli berättigad till bostadstillägg. I takt med att tjänstepensionen ökar i betydelse är livsvariga utbetalningar en förutsättning för att individen ska kunna försörja sig själv livet ut.

Ränteläget är fortsatt mycket lågt och det påverkar pensionerna genom en lägre förväntad avkastning. I denna miljö blir det extra viktigt med stabila, trygga produkter med låga avgifter så att inte kapitalet urholkas över tid. Intresset för pensioner är lågt bland spararna och därför behöver de så kallade förvalen – där majoriteten av pensionsspararnas kapital återfinns – ha relevanta produkttegenskaper under både spar- och utbetalningstid. Digitala verktyg som Min Pension, JämförPris och Fullmaktskollen hjälper spararna att få en överblick av sin pension, förstå avgifternas betydelse och få koll på fullmakterna man fyller i när man träffar bank- eller försäkringsrådgivare. Det är viktigt att fler sparare hittar till dessa tjänster.

Det svenska pensionssystemet är finansiellt stabilt. Men det är inte systemet i sig som är intressant utan vad som kommer ut av det. Det finns möjligheter till förbättringar på en rad områden. Det är viktigt att ett långt yrkesliv ger en rimlig kompensationsgrad i framtiden när vi lever längre. Förutsättningarna att mäta med ett längre yrkesliv skiljer sig åt och det har arbetsmarknadens parter insett med initiativen deltids-/flexpension där det sätts av mer pengar till tjänstepensionen. Staten och pensionsbolagen har ett gemensamt ansvar att vidareutveckla Min Pension så att det blir enklare att gå i pension och förstå konsekvenserna av olika val. Det borde vara möjligt att slå ihop tjänstepensioner med mindre kapital för att minska antalet försäkringar. Det skulle innebära lägre avgifter för spararna och bidra till att göra pensionen mer lättbegriplig. Det borde även vara möjligt att pausa utbetalningar av tjänstepension samt kunna byta utbetalningstid i efterhand (förslagsvis inom tre månader efter första utbetalning).

För mer information: amf.se och pensionsbloggen.se

Dan Adolphson Björck,
trygghetsekonom
08-696 33 44
dan.adolphson@amf.se

Johanna Sarfati,
redaktör
08-696 31 55
johanna.sarfati@amf.se

Pensionsåret 2017

Pensionssystemet är finansiellt hållbart och utformat för att hålla ihop i alla väder. Men pensionssystemet är inte bättre än den pensionsnivå som det levererar. Medellivslängden fortsätter att stiga mer än politikerna hade räknat med när den allmänna pensionen trädde i kraft i mitten på 1990-talet. Samtidigt har arbetslivet inte förlängts nämnvärt för att möta denna utveckling, vilket gör att den allmänna pensionen faller i förhållande till lönen för kommande generationer.

Pensionsöverenskommelsen 2017

I december 2017 presenterades efter långa förhandlingar en blocköverskridande överenskommelse¹ om hur framför allt den allmänna pensionen ska vara utformad i framtiden. Huvudinriktningen är fortfarande att Sverige ska ha ett pensionssystem som till största delen ligger utanför statsbudgeten och betalar ut så stora pensioner som det finns täckning för. I överenskommelsen uttrycker politikerna en önskan om att förbättra möjligheterna till högre och tryggare pensioner i framtiden.

Höjd pensionsålder och förstärkt grundskydd

Idag har man möjlighet att börja ta ut sin allmänna pension vid 61 års ålder. Den nya överenskommelsen föreslår en höjning av denna lägsta uttagsålder i flera steg för att år 2026 landa på 64 år. Även gränsen för hur länge en anställd har rätt att jobba kvar (LAS-åldern) höjs från 67 till 69 år (år 2023). Pensionsgruppen planerar även att analysera hur mycket som sätts av till pensionen och om nivåerna behöver justeras uppåt. Man är också överens om att åldern för att ta ut garantipension höjs från 65 år till 66 år från och med år 2023, undantaget de som arbetat 44 år eller längre. Vidare införs ett behovsprövat tillägg för garantipensionen och en höjning av bostadstillägget. Det betyder att grundskyddet för dem med lägst inkomster förstärks. Överenskommelsen trycker på grundprincipen att arbete ska löna sig, men exakt hur det ska säkerställas återstår att se. Eftersom pensionssystemet hänger ihop med övriga trygghetssystem som sjukförsäkring och a-kassa, är det viktigt att åldersgränserna följer med uppåt i alla delar, vilket överenskommelsen också poängterar. Överenskommelsen omfattar även ändrade placeringsregler för AP-fonderna och en rad förändringar för att öka tryggheten och förhindra missbruk inom premiepensionssystemet (se nästa avsnitt).

I överenskommelsen finns även viljeyttringar om arbetsmiljö- och utbildningsrelaterade åtgärder samt en önskan om minskad åldersdiskriminering och en mer jämställd arbetsmarknad mellan kvinnor och män. Undersökningar från AMF visar att många pensionärer hade velat jobbat längre, men att de upplevt att det finns förväntningar och attityder i samhället om att de skulle gå i pension vid 65 år². Här behövs ett attitydskifte och därför kommer en delegation tillsättas som ska se över hur samhället bättre kan ta tillvara äldres kompetens.

I skrivande stund är överenskommelsen inte klar i alla detaljer.

I takt med att den lägsta pensionsåldern höjs blir möjligheten att själv bestämma hur man ska avrunda sitt yrkesliv allt viktigare. Denna typ av flexibilitet är också något som efterfrågas av många för att öka viljan och möjligheten att förlänga yrkeslivet. Det finns mycket som tyder på att ett längre arbetsliv inte är för alla. Många med fysiskt och psykiskt krävande jobb, inte sällan kvinnor inom yrken med låga löner, anger ofta hälsoskäl som anledning till relativt tidig pension.

Arbetsmarknadens parter är medvetna om att förutsättningarna att mäta med ett längre yrkesliv skiljer sig åt, och inom en rad branscher har parterna kommit överens om att öka inbetalningarna till tjänstepensionen i form av deltid-/flexpension. Tanken är att den enskilde själv ska kunna styra sin arbetstid åren före pensionering och kunna bekosta sin egen arbetstidsförkortning (eller få en högre pension).

Den modernisering och renovering av pensionssystemet som överenskommelsen slår fast är nödvändig. Samtidigt kan pensionssystemet inte kompensera för hur arbetslivet ser ut. Att pensionerna inte lever upp till förväntningarna beror i stor utsträckning på faktorer som ligger utanför pensionssystemet såsom hur mycket man arbetar under livet, lönenivå samt om man har tjänstepension eller inte.

Premiepensionssystemet utreds och reformeras

Det senaste året har den mediala rapporteringen kopplad till pensionsområdet präglats av svarta rubriker. Det har handlat om allt ifrån kritik mot det allmänna pensionssystemets konstruktion, till granskningen av orimligt höga avgifter och beskrivningen av förhållandena för pensionärerna med lägst inkomst. Granskningen av missförhållanden och regelrätta oegentligheter begåna av företag verksamma inom premiepensionssystemet – med fokus på fondbolagen Allra, Falcon Funds och Solidar – utmärker sig särskilt. Dessa händelser har skadat förtroendet för systemet. Värt att betona – och som tyvärr sällan framkommer i debatten – är att den stora majoriteten av spararna har fått en avkastning på sin premiepension som överstiger inkomstutvecklingen, vilket också var målet med premiepensionssystemet när det infördes. Den årliga värdeutvecklingen för premiepensionssystemet har sedan starten varit 6,7 procent (vilket är cirka

→ Forts. Pensionsåret 2017

tre procentenheter högre än den genomsnittliga inkomsttillväxten som påverkar inkomstpensionens utveckling)³.

I samband med oegentligheterna kopplade till premiepensionssystemet har frågan om systemets utformning aktualiserats. Redan under hösten 2016 presenterades nya förslag till regler för systemet⁴. Ett av dessa handlade om att införa nya valrutiner med obligatoriskt omval vart sjunde år för alla som valt egna fonder. Den som inte bekräftade sitt val skulle få sitt kapital flyttat till förvalsalternativet AP7 Såfa. Kritiken mot utredningen var kraftig – bland annat framfördes att det skulle kunna medföra att kapital skulle lämna Stockholmsbörsen samt att ett oerhört stort kapital skulle koncentreras till en statlig jättefond. Utredningen ansågs inte bemöta problemet med oseriösa rådgivare och förvaltare, eller adressera svårigheterna som det stora fondutbudet innebär för spararna.

I april 2017 beslutade Pensionsgruppen – som består av företrädare för regeringspartierna, M, L, C och KD och inrättades för att vårda pensionsuppbyggnaden från 1994 – att ta fram en handlingsplan för ett tryggt och säkert premiepensionssystem. Handlingsplanen utgick från Pensionsmyndighetens 30 (vid tidpunkten preliminära) förslag för att göra systemet säkrare. Den 1 juni 2017 slutredovisades de 30 förslagen⁵, som bland annat handlade om förbud mot telefonsäljning inom premiepensionen, krav på tre års avkastningshistorik för fonder, verksamhetshistorik för fondbolag samt minimikapital för att en fond ska få finnas på fondtorget.

En central del i 2017 års pensionsöverenskommelse är förslaget att reformera premiepensionssystemet för att förhindra missbruk och göra fondtorget mer tryggt. Reformen föreslås ske i två steg.

Utgångspunkten för det första steget, som ska genomföras snabbt, är Pensionsmyndighetens 30-punktsprogram och förslagen presenteras i promemorian "Ett tryggt och mer hållbart premiepensionssystem"⁶. En av punkterna föreslår att maximalt 50 procent av en enskild fonds kapital får finnas inom systemet. Förslaget har mött kraftig kritik eftersom det anses diskvalificera ett antal fonder som många sparare har valt och som har presterat bra till en låg avgift. Vidare föreslås bland annat krav på verksamhets- och avkastningshistorik, krav som fondbranschen anser bör ligga på bolagen, inte på enskilda fonder. Fondbranschen har poängterat att det föreslagna hållbarhetskravet bör utformas så att indexförvaltning blir möjligt även i framtiden. I skrivande stund har Finansdepartementet precis mottagit remissvaren. Målet är att dessa förändringar ska träda i kraft den 1 juli 2018.

I ett andra steg föreslås en mer genomgripande reformering av premiepensionssystemet som efter fortsatt utredning avses genomföras inom några år. Pensionsgruppen har kommit överens om att ett upphandlat professionellt fondtorg ska ersätta dagens öppna fondtorg med fri anslutning. Fondutbudet ska vara säkrat avseende kvalitet, hållbarhet och kostnadseffektivitet och ansvaret för utbudet läggs på en särskild myndighet.

Överenskommelsen slår även fast att placeringsreglerna för AP-fonderna ska ses över och man förkastar det tidigare förslaget om bekräftelseval för de som inte valt om fonder under lång tid.

Det allmänna pensionssystemet kan dra lärdomar från hur de kollektivavtalade tjänstepensionerna har utformats. Till exempel modellen med upphandlingar och anslutningsförfaranden av produkter och bolag som genomförs regelbundet

→ Forts. Pensionsåret 2017

inom de olika avtalsområdena. Upphandlingarna medför att utbudet kvalitetssäkras och prispressas kontinuerligt. De bidrar också till att begränsa produktutbudet, vilket gör det enklare för spararna att välja. Både politiker och arbetsmarknadens parter har tryckt på att modellen för kollektivavtalad tjänstepension kan fungera som en förebild i utformningen av delar av det allmänna pensionssystemet.

Förslag för stärkt konsumentskydd

Under 2017 har regeringen lagt fram förslag på en ny lag om försäkringsdistribution⁷ som syftar till att stärka kundskyddet oavsett om distributionen sker via ett försäkringsbolag eller en försäkringsförmedlare. Lagförslaget innebär bland annat ökade krav gällande distributörernas information till kunden, att kundens krav och behov alltid ska beaktas vid distribution samt att företag som tar fram försäkringsprodukter behöver ha interna processer för att säkerställa kundskydd redan i framtagningsskedet. Det föreslås också regler om så kallad tredjepartsättning eller provision som innebär att en distributör som anger att den tillhandahåller oberoende rådgivning inte får ta emot provision, samt att alla provisioner som kan påverka kundernas intressen negativt förbjuds.

Avsikterna bakom lagförslaget är bra – konsumentskyddet behöver stärkas inom delar av branschen och behovet av att reglera hur provisioner används har funnits i många år. Vissa delar av lagförslaget bör dock ses över så att det inte går

ut över sådant som fungerar väl idag till exempel kollektivavtalade tjänstepensioner. Det är ännu osäkert när de nya reglerna börjar gälla.

Ny dom underlättar sammanslagning av försäkringar

Det är vanligt att ha tjänstepension hos flera olika bolag och/eller flera försäkringar hos ett och samma bolag. Orsaken kan vara att man har bytt jobb (rörligare arbetsmarknad), valt olika pensionsförvaltare eller att upphandlingar av tjänstepension har lett till nya försäkringar. Många kunder skulle gynnas av att ha färre försäkringar både ur ett ekonomiskt perspektiv och för att få bättre överblick av sitt sparande. Sammanslagning av försäkringar gör det även möjligt att få tillgång till de senaste villkoren också för äldre försäkringar.

Under året har branschens möjligheter att slå ihop försäkringar utan att kundens ska beskattas förbättrats. I juni 2017 satte Högsta Förvaltningsdomstolen (HFD) ner foten till de försäkrades fördel⁸. Bakgrunden till prövningen var att AMF drivit ett pilotfall för att säkerställa att sammanslagningar av pensionsförsäkringar inte ska utlösa beskattning. För att i praktiken kunna slå ihop försäkringar krävs, förutom att lagen tillåter det, att tjänstepensionsavtalen medger detta samt att pensionsbolagen och banker utvecklar sina IT-system.

→ Forts. Pensionsåret 2017

Höjd skatt på investeringssparkonto

I budgetpropositionen för 2018 föreslog regeringen höjd skatt på sparande i investeringssparkonto (ISK) och kapitalförsäkring från och med 1 januari 2018. Skatten höjs med 0,25 procentenheter (från statslåneränta plus 0,75 procentenhet till statslåneränta plus 1 procentenhet).⁹

Förslaget har mött stark kritik i bank- och finansbranschen, där en vanligt förekommande åsikt har varit att det är fel att höja skatten på sparande och samtidigt tillämpa skatteavdrag på lån. ISK lyfts ofta fram som ett alternativ till långsiktigt sparande – till exempel pension – särskilt sedan den generella avdragsrätten för privat pensionssparande slopades vid årsskiftet 2015/2016. Det är olyckligt om förutsättningarna för långsiktigt sparande ändras för ofta.

Ökade krav på information om hållbarhet

Intresset för hållbarhet och sparprodukter ökar¹⁰. Hållbarhet är dock ett vitt begrepp som kan ha olika betydelse för olika individer. Finansinspektionen betonar i sin senaste Konsumentskyddsrapport¹¹ att branschen saknar en gemensam informationsstandard, vilket gör det svårt för konsumenterna att jämföra olika fonder ur ett hållbarhetsperspektiv och därmed kunna göra medvetna val.

För att spararna ska få bättre förutsättningar att kunna göra hållbara val i sitt fondsparande (fritt fondsparande och premiepensionsfonder) har regeringen föreslagit att det ska bli obligatoriskt för fondbolag och förvaltare att lämna information

om hur fonder förvaltas när det gäller olika hållbarhetsfrågor (miljö, sociala förhållanden, personal, respekt för mänskliga rättigheter och motverkande av korruption). Informationen ska finnas med i fondens/fondbolagets halvårsredogörelse.¹²

Fondbolagens förening har även tagit fram en branschstandard, enligt vilken fondbolagen ska redovisa hur varje fond tar hänsyn till hållbarhet. Branschstandardens motsvarar i stort den frivilliga standarden som funnits för fonder inom premiepensionssystemet (Hållbarhetsprofilen). Det är bra att branschen kommer överens om gemensamma definitioner och kategorier för att beskriva hållbarhetsarbetet i fonderna, eftersom det gör det lättare för spararna att förstå och jämföra olika produkter.

Ett pensionssystem som hänger ihop

Pensionssystemet är genomtänkt i sin konstruktion men behöver utvecklas och förbättras. Det är också av största vikt att alla trygghetssystem (pension, socialförsäkring och sjukförsäkring) går i takt, något som 2017 års pensionsöverenskommelse betonar som en central faktor i utformningen av framtidens system. Idag harmoniserar inte heller den allmänna pensionen och tjänstepensionen perfekt med varandra. Bland annat finns det konstruktioner som gör att höginkomsttagare får en relativt sett större inbetalning till sin pension.

Flera instanser, bland annat LO, har påpekat att de med höga inkomster är överkompenserade. De flesta låg- och medelinkomsttagare får idag en total inbetalning till pensionen på cirka 22 procent av lönen medan höginkomsttagare får 30 procent på en stor del av lönen. Brytgränserna är även olika för när man slutar tjäna in allmän pension och istället får en större inbetalning till tjänstepensionen. Höginkomsttagare får ingen pensionsrätt inom den allmänna pensionen på inkomster över 8,07 inkomstbasbelopp (årslönen över 504 375 kronor för 2018). Samtidigt fortsätter arbetsgivaren att betala in till den allmänna pensionen på hela lönen. Inbetalningar på lönedelar över denna gräns förs in i statsbudgeten som en skatt. Arbetsmarknadens parter har utformat tjänstepensionen så att man i regel får större inbetalningar, vanligtvis 30 procent av lönen, på lönedelar över 7,5 inkomstbasbelopp (motsvarande 468 750 kronor för 2018).

Att inbetalningen till pensionen, som andel av lön, skiljer sig åt beroende på vilken inkomst man har belyser att pensionssystemet har olika huvudmän – staten och arbetsmarknadens parter. Arbetsmarknadens parter har i etapper satt av allt mer pengar till tjänstepensionen på senare år medan den allmänna pensionen inte har förändrats sedan det nya allmänna pensionssystemet lanserades i mitten på 1990-talet.

I syfte att ta fram åtgärder för skapa ett hållbart och förlängt arbetsliv inleddes år 2014 trepartssamtal mellan arbetsmarknadens parter och Pensionsgruppen. Det resulterade i en avsiktsförklaring som bland annat slog fast att när politiska beslut fattats om förändringar av pensionsåldern (och andra åldrar som är relaterade till pension) ska parterna verka för att skapa avtalslösningar som knyter an till den nya ordningen. Denna dialog mellan arbetsmarknadens parter och Pensionsgruppen kommer att fortsätta även inom ramen för den nya pensionsöverenskommelsen.

Politikerna och arbetsmarknadens parter närmar sig utmaningen med att vi lever allt längre från olika håll. Staten talar om ett längre arbetsliv och arbetsmarknadens parter kommer överens om deltid-/flexpension som sätter av mer pengar till pensionen vilket möjliggör en mjukare avrundning på yrkeslivet. Båda infallsvinklarna behövs.

Hur högt grundskyddet (garantipension och bostadstillägg) ska vara samt vilken skattenivå som bör tillämpas för pensio-

Pensionssystemet är genomtänkt i sin konstruktion men behöver utvecklas och förbättras.

närer är frågor som ofta diskuteras. Ett problem som inte sällan hamnar i skymundan är att många, trots ett långt yrkesliv, får så låg pension att de omfattas av grundskyddet till någon del.

Grundskyddet fortfarande viktigt för många

De som har lägst inkomster får garantipension som utfyllnad den dag de pensionerar sig. För att få garantipension krävs att den inkomstgrundande allmänna pensionen understiger cirka 11 650 kronor per månad om individen är ogift, och cirka 10 300 kronor per månad för gifta individer. Totalt får knappt 700 000 personer garantipension och de allra flesta av dem är kvinnor.¹³ Bland nyblivna pensionärer i åldersgruppen 65–69 år är det cirka fyra av tio kvinnor som får någon form av garantipension som komplement till sin inkomstbaserade pension.¹⁴ Ju äldre man är desto vanligare är det med garantipension.

Uppgifter från Pensionsmyndigheten (2017) visar att andelen ålderspensionärer som omfattas av grundskyddet (garantipension, bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd) minskar. Framst handlar det om att allt färre nyblivna pensionärer får garantipension. Andelen garantipensionärer är större bland äldre pensionärer jämfört med yngre eftersom de generellt har lägre inkomstgrundad pension¹⁵. Nyblivna pensionärer har högre medelinkomst än tidigare generationer vilket gör att andelen som får bostadstillägg minskar¹⁶. Samtidigt ingår det i Pensionsmyndighetens uppdrag att höja kunskapen om bostadstillägg hos dem som kan vara berättigade till det vilket kan göra fler benägna att söka bostadstillägg¹⁷. Pensionsmyndigheten har också fångat upp fler nyblivna pensionärer som kan ha rätt till bostadstillägg.

För utrikesfödda är utvecklingen den motsatta, här ökar andelen som får bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. I dagsläget får cirka 22 800 personer äldreförsörjningsstöd¹⁸,

→ Forts. Ett pensionssystem som hänger ihop

och Pensionsmyndigheten spår en ökning till 28 600 personer till år 2022, främst på grund av ökad invandring¹⁹.

Pensionärsorganisationerna menar att de med lägst inkomst är extra utsatta och uppgifter från Eurostat visar att andelen pensionärer som riskerar att leva i relativ fattigdom²⁰ har ökat²¹. Att förbättra garantipensionen och bostadstillägget är samtidigt inte oproblematiskt. Redan idag är skillnaderna små, i inkomst efter skatt, mellan dem som har yrkesarbetat med låg inkomst och dem som inte har arbetat alls.

Tjänstepensionen ökar i betydelse

Tjänstepensionen kompletterar den allmänna pensionen och avlastar därmed staten från dess försörjningsansvar. Den växer i betydelse år från år och spelar en allt viktigare roll både för pensionärernas ekonomi och för samhället som helhet. Statistik från Svensk Försäkring visar att mellan år 2011 och 2016 ökade andelen av utbetalningarna som utgörs av tjänstepension från 16 till 18 procent. Under samma period ökade de utbetalda tjänstepensionerna med totalt 20 miljarder kronor.

I framtiden beräknas tjänstepensionen utgöra cirka en tredjedel av den sammanlagda pensionen för låg- och medelinkomsttagare med ett långt yrkesliv. De med höga inkomster kan få mer än halva sin framtida pension från tjänstepensionen. I Sverige har nio av tio arbetstagare kollektivavtalad tjänstepension²². Den har vuxit fram genom ett framgångsrikt och på många sätt unikt samarbete mellan arbetsmarknadens parter, fackförbund, lagstiftare, myndigheter och bolag.

Trots olika utgångspunkter har de tillsammans haft ett gemensamt mål med ökad trygghet efter arbetslivet för miljoner människor. Resultatet är kvalitetssäkrade urval, trygga produkter, stabila utbetalningar, låga avgifter samt långsiktig och effektiv förvaltning.

Inom tjänstepension är den vanligaste sparformen traditionell försäkring²³, vilket till stor del beror på att traditionell försäkring är förval inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna. Det är en trygg sparform med garanti och låg avgift som passar de flesta eftersom den inte kräver ett aktivt engagemang av spararna. En traditionell försäkring ska fungera i alla delar av livet, oavsett marknadsläge, och lämpar sig väl för långsiktigt sparande.

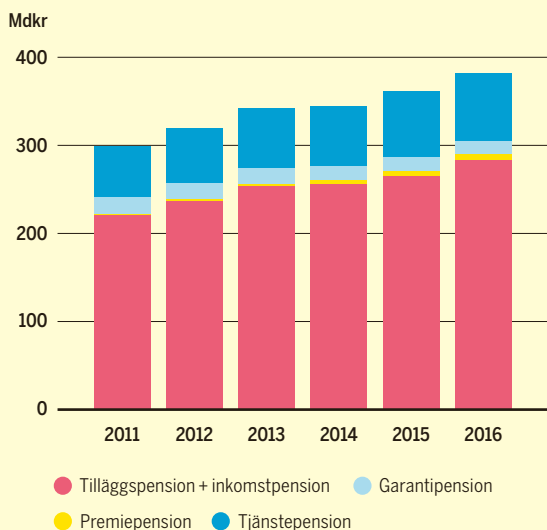
Den demografiska utmaningen tvingar fram högre pensionsåldrar

Medellivslängden har ökat successivt sedan mitten av 1800-talet. År 2015 var den 84,0 år för kvinnor och 80,4 år för män. Enligt SCBs befolkningsprognos kommer medellivslängden att fortsätta öka. Fram till år 2060 tros medellivslängden öka med fem år för kvinnor och med drygt sex år för män²⁴. Ökningen av medellivslängden gör att pensionen ska räcka under fler år. Utvecklingen kan mötas genom att förlänga arbetslivet (i början och/eller i slutet) eller genom att sätta av mer pengar till pensionen.

I januari 2017 översteg Sveriges folkmängd tio miljoner individer och per november 2017 var antalet 10 104 036 invånare²⁵. Idag får cirka 2 174 300 personer allmän pension, varav 53 procent är kvinnor²⁶. Det betyder att drygt var femte person eller 21,5 procent av befolkningen är pensionärer. Vi blir också snabbt fler, år 2026 beräknas folkmängden ha ökat med en miljon och invånarantalet överstiga elva miljoner. Ökningen sker i alla åldrar. Bland de som arbetar (20-64 år) är ökningen nio procent och i den äldsta åldersgruppen (65 år och äldre), hela 16 procent. Till detta kan läggas nettomigrationen som också är den största enskilda orsaken till befolkningsökningen. Här kan politiska beslut och omvärldsfaktorer ha en stark påverkan på utfallet. Det bör noteras att befolkningsframskrivningar alltid är förknippade med viss osäkerhet.²⁷

För att möta utmaningen med längre livslängd och sjunkande pensionsnivåer tillsatte regeringen Pensionsåldersutredningen, som lämnade sitt slutbetänkande år 2013. Utredningen föreslog höjda åldersgränser för pensionsuttag. Tanken var att man skulle arbeta två tredjedelar av den ökade medellivslängden. Tre års längre medellivslängd skulle alltså betyda två års längre arbetsliv och ett år längre som pensionär. 2017 års pensionsöverenskommelse om den allmänna pensionen innebär bland annat en stegvis höjning av åldersgränsen för när man får börja ta ut allmän pension från dagens 61 år till 64 år 2026 och en höjning av LAS-åldern från 67 till 69 år (år 2023).

Utbeald ålderspension i Sverige år 2011–2016

Källa: Svensk Försäkring

→ Forts. Ett pensionssystem som hänger ihop

Pensionsmyndigheten upplyser om den alternativa pensionsåldern, det vill säga hur länge man behöver arbeta för att kompensera för den ökade medellivslängden. Den alternativa pensionsåldern visar vilken pensionsålder som krävs för att få samma pension som andel av slutlön (kompensationsgrad) som tidigare generationer. Även om allt fler arbetar längre så är ökningen blygsam och eftersom de höjda åldersgränserna i den senaste pensionsöverenskommelsen ännu inte har trätt i kraft så sjunker kompensationsgraden inom den allmänna pensionen. En person som är född 1930 får cirka 55 procent av sin tidigare lön i allmän pension medan en person född 1970 får cirka 45 procent med motsvarande tid i arbetslivet. Resultatet blir att den allmänna pensionen faller för yngre generationer.

För tjänstepensionen är utvecklingen den motsatta. Förr om åren tjänade man in tjänstepension mellan 28 och 65 år. Numera har åldersgränserna letat sig nedåt och i flera nya avtal har arbetsgivare och fackförbund kommit överens om att man får tjänstepension från första anställningsdagen. Dessutom fortsätter många att få inbetalningar till tjänstepensionen så länge de har rätt att stå kvar i anställning (idag 67 år). Utvecklingen med det utvidgade åldersspannet för inbetalning till tjänstepension är att vänta inom fler avtalsområden.

Kompensationsgrad olika pensionsåldrar

	Född 1954	Född 1975	Född 1995
Oförändrad pensionsålder	65 år	65 år	65 år
Kompensationsgrad, allmän pension	47,8 %	43,2 %	40,1 %
Kompensationsgrad, tjänstepension	9,2 %	15,9 %	16,4 %
Kompensationsgrad totalt	57 %	59,1 %	56,4 %
Kompensationsgrad totalt med deltids- pension/flexpension om 1,5 % från 2014 och framåt (varierar beroende på avtal)		62,3 % (+3,2 %)	61,9 % (+5,5 %)
Alternativ pensionsålder	66,9 år	68,4 år	69,7 år
Kompensationsgrad, allmän pension	53,3 %	53,6 %	53,6 %
Kompensationsgrad, tjänstepension	10,4 %	19,1 %	21,2 %
Kompensationsgrad totalt	63,7 %	72,7 %	74,8 %
Kompensationsgrad totalt med deltids- pension/flexpension om 1,5 % från 2014 och framåt (varierar beroende på avtal)		76,6 % (+3,9 %)	81,9 % (+7,1 %)

Beräkningar gjorda med Pensionsmyndighetens typfallsmodell. Typfallspersonen börjar arbeta vid 25 års ålder och har 25 000 kronor i månadslön (2017 års lönenivå).

→ Forts. Ett pensionssystem som hänger ihop

Deltids-/flexpension vinner mark

Sedan 2013 finns så kallad deltid-/flexpension på svensk arbetsmarknad. Det innebär att arbetsgivaren gör extra insättningar till tjänstepensionen så att den anställde kan gå ner i arbetstid i slutet av karriären utan att förlora nämnvärt i inkomst. I dagsläget omfattas cirka en miljon individer²⁸ främst inom den privata sektorn av deltid-/flexpension som är ett sätt att skapa ökad flexibilitet i slutet av yrkeslivet. Denna siffra förväntas öka markant framöver då fler förbund och sektorer tillkommer.

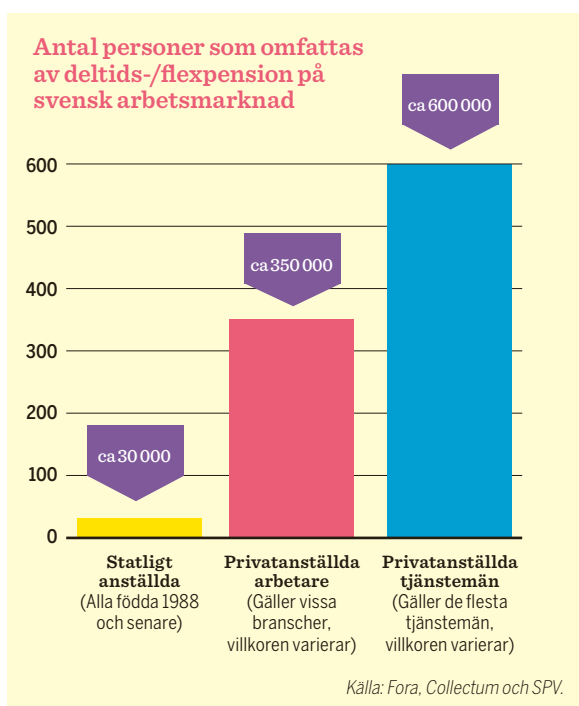
Enligt Medlingsinstitutet omfattade ungefär hälften av de 500 kollektivavtal som omförhandlades 2017 en lösning i form av deltid-/flexpension. Hur bra denna lösning faktiskt är råder det olika uppfattning om bland beslutsfattarna i pensionsbranschen. Dels finns det de som anser att deltid-/flexpension kan bidra till att sänka pensionsåldern, det vill säga tvärtom den politiska inriktning som pensionöverenskommelsen anger, dels de som anser att den flexibilitet som deltid-/flexpension innebär är nödvändig för en stor del av arbetskraften. Värt att notera är att deltid-/flexpension inte är en "quick fix" utan framför allt en reform för dagens unga som med många år kvar till pension hinner spara ihop ett tillräckligt stort kapital för att bekosta sin egen arbetstidsförkortning. I praktiken betalas deltid-/flexpension in tillsammans med tjänstepensionen, vilket ger låga avgifter för de anställda och en enkel och kostnadseffektiv administration för arbetsgivarna. Efter ett långt arbetsliv

kommer de med deltid-/flexpension att kunna välja mellan att gå ner i arbetstid den sista tiden innan pension eller att fortsätta att arbeta i samma omfattning och få en högre pension.

Storleken på avsättningen till deltid-/flexpension varierar både mellan och inom avtalsområdena. De mansdominerade industriyrkena inom SAF-LO och ITP har de högsta avsättningsnivåerna. Det starkt kvinnodominerade KAP-KL/AKAP-KL saknar i dagsläget deltid-/flexpension.

Deltid-/flexpension innebär en stor skillnad jämfört med de lösningar om arbetstidsförkortning som har gällt fram till idag. Såväl avgångspension som 80/90/100-modellen* i privat sektor, som deltid-/flexpension som förekommer i offentlig sektor, är helt beroende av om arbetsgivaren har råd vid det aktuella tillfället. De nya deltidspensionslösningarna flyttar frågan från arbetsgivaren till individen. I kollektivavtalen framgår det att arbetsgivaren kan avslå deltidspension om det skulle medföra en "beaktansvärd störning i verksamheten". Arbetsgivaren borde samtidigt vara välvilligt inställd till att låta den anställde styra sin arbetstid de sista åren eftersom den anställde finansierar det med uttag av sin egen tjänstepension (där deltid-/flexpension ingår). Uttagsreglerna för tjänstepensionen har anpassats för deltid-/flexpension genom att man har infört möjligheten att ta ut delar av tjänstepensionen (partiellt uttag) om man går ner i arbetstid i motsvarande utsträckning.

Risken finns dock att deltid-/flexpensionen förvandlas till en uppmaning om att en tidigare pension är möjlig i synnerhet när man har sparat ihop ett stort kapital och uppnår åldern då tidigt pensionsuttag är möjligt. Deltid-/flexpension kan också bli en alternativ försörjning vid arbetsoförmåga eller arbetslöshet. För de flesta borde det vara en dålig affär att ersätta sjukpenning

Deltid-/flexpension inom olika avtalsområden – "topplistan"

Årlig avsättning i procent av lön 2017

SAF-LO (totalt 32 avtal)	0,33–1,95 %
Innovations- och kemiindustrierna i Sverige (IKEM) och IF Metall (Gemensamma Metall)	1,95 %
Teknikarbetsgivarna (TAG) - IF Metall	1,85 %
Motorbranschens arbetsgivarförbund och IF Metall	1,53 %
ITP (totalt 35 avtal)	0,20%–1,70 %
Energiföretagens arbetsgivarförening	1,70 %
Livsmedelsföretagen	1,50 %
PA16	1,50 %
Födda 1988–	1,50 %

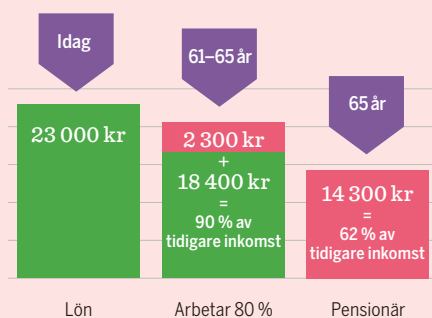
Källa: Fora, Collectum och SPV.

*Arbeta 80 procent, få 90 procent av lönen och 100 procent inbetalning till tjänstepensionen.

→ Forts. Ett pensionssystem som hänger ihop

Deltids-/flexpension – så här funkar det

Anna arbetar heltid från 25 års ålder och får en extra inbetalning på 1,5 procent som deltidspension (utöver tjänstepension och allmän pension). Mellan 61 och 65 år arbetar hon 80 procent och tar samtidigt ut delar av sin tjänstepension. Från 65 års ålder blir Anna ålderspensionär och tar ut allmän pension och resterande delar av sin tjänstepension. Om Anna arbetar heltid till hon fyller 65 år blir hennes ålderspension 15 100 kronor. Om hon arbetar heltid till hon fyller 65 år men inte omfattas av deltidspension blir hennes ålderspension 14 000 kronor.

Beräkningen baseras på prognosstandard som tagits fram av pensionsbranschen samt AMFs antaganden för traditionell försäkring (Avtalspension SAF-LO). Allmän pension beräknad med hjälp av Pensionsmyndighetens typfallsmodell. Alla uppgifter i dagens penningvärde.

eller sjukersättning med deltid-/flexpension. Ett annat problem med deltid-/flexpension är att man tar ut för hög pension som deltidspensionär för att sedan få en lägre pension när man helt lämnar yrkeslivet.

Tjänstepension skiljer sig från andra typer av sparande

Pensionsbranschen är hårt reglerad för att värna konsumentskyddet. Det är i grunden positivt, eftersom många upplever att pensioner, valsituationer och olika konsekvenser är svåra att förstå. I det sammanhanget beskrivs tjänstepensions-systemet, där arbetsmarknadens parter förhandlar fram villkor, i termer av trygghet. När tjänstepensionens betydelse för den framtida privatekonomin ökar och dess karaktär av långsiktigt sparande skiljer sig från andra produkter, blir det än viktigare att de regelverk som ska styra verksamheten blir rätt. Inte minst för att kunna upprätthålla pensionsnivåerna för kommande generationer.

I skrivande stund pågår ett arbete inom regeringskansliet med att ta fram en särskild lagstiftning för tjänstepensionsbolag. Möjligheten att använda dagens övergångsregelverk upphör vid slutet av 2020. Därför ska det nya regelverket träda i kraft i januari 2019.

Inom EU regleras tjänstepensioner och försäkring i två olika direktiv eftersom många EU-länder skiljer på tjänstepensionsbolag och försäkringsbolag. När det nya regelverket, Solvens 2, antogs försvann den möjligheten. Sverige ställdes då inför valet att antingen låta försäkringsbolagens tjänstepensionsverksamhet regleras fullt ut genom Solvens 2, eller att skapa en möjlig-

het för svenska företag att fullt ut följa tjänstepensionsdirektivet som är det andra direktivet. I praktiken har de svenska bolagen redan följt detta regelverk i drygt tio år.

Att Sverige beslutar att tjänstepensionsbolag ska lyda under tjänstepensionsdirektivet ökar möjligheterna för att bolagen även i framtiden ska kunna leverera låga avgifter och hög avkastning. Det öppnar upp för ett fortsatt stort partsinflytande för den kollektivavtalade tjänstepensionen och skapar bättre och mer långsiktiga möjligheter för svenska företag att konkurrera med utländska aktörer.

Mer konkret handlar valet av regelverk bland annat om vilka kapitalkrav som ska gälla för tjänstepensionsbolag, och om hur information till kunderna ska hanteras. Diskussionerna i branschen har bland annat kretsat kring balansen mellan trygghet och möjlighet till avkastning. Det finns en risk att exempelvis för hårda kapitalkrav får negativa konsekvenser i form av sänkta garantier för att möjliggöra tillräckligt hög risk och därmed tillräckligt hög förväntad avkastning.

När det gäller informationskrav och kundskydd har ordningen under lång tid varit att arbetsmarknadens parter förhandlat om tjänstepensionerna för större kollektiv, vilket möjliggjort bättre villkor för stora kundgrupper. Hur balansen mellan riktad information till kund och fortsatta kollektiva upphandlingar ska se ut ingår i den översyn som nu pågår. I tjänstepensionsdirektivet införs också krav på att bolagen i sina system för företagsstyrning och riskhantering ska ta hänsyn till olika typer av hållbarhetsrisker. Dessutom ska bolagen informera sina kunder om, och i så fall hur, de beaktar olika aspekter på hållbarhet i sin investeringsstrategi.

”

Pensionsbranschen är hårt reglerad för att värna konsumentskyddet. Det är i grunden positivt, eftersom många upplever att pensioner, valsituationer och olika konsekvenser är svåra att förstå.

Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Som nämnts tidigare sjunker kompensationsgraden inom den allmänna pensionen, vilket leder till att den allmänna pensionen blir allt lägre för yngre generationer. Det gör att tjänstepensionen relativt sett växer i betydelse. Med en alternativ pensionsålder beräknas kompensationsgraden kunna höjas avsevärt men för de allra flesta kommer pensionen ändå att understiga 70 procent av lönen, en nivå som bland annat LO anser är för låg.

Korta uttagstider för tjänstepensionen

Den som går i pension idag lever i snitt drygt 20 år efter pension men i vissa fall ska pensionen räcka betydligt längre än så.

Dessutom ökar medellivslängden stadigt. Många sparare är oroliga för hur deras ekonomi kommer att bli när de blir äldre och oron är störst bland kvinnor och de med låga inkomster. Trygghet i form av garanterade månadsutbetalningar anser majoriteten av spararna vara viktigt²⁹. De flesta tjänstepensioner betalas ut som ett mindre belopp varje månad livet ut, men i många fall kan spararen själv välja en snabbare utbetalningstakt och det är lätt att frestas att ta ut hela eller delar av tjänstepensionen på ett fåtal år. Den som gör det riskerar att helt stå utan tjänstepension på äldre dagar och därmed få en låg pension i många år framöver. Att pensionen kommer sjunka senare i livet känns som ett avlägset bekymmer, men som inom kort blir en realitet. För dem med låga löner och därmed också låg pension kan det dock vara nödvändigt att ta ut tjänstepensionen under ett fåtal år för att klara sin vardagsekonomi.

Allt fler visar intresse för att ta ut pensionen under ett fåtal år, även yngre sparare³⁰. Man vill själv kunna välja hur man ska ta ut sin pension. När AMF ställde frågan föredrog fler än var tredje person ett större belopp varje månad under en begränsad tid (fem eller tio år) medan 40 procent ville få tjänstepension utbetalad som ett mindre belopp så länge de

lever. Valfrihet är i grunden positivt men kräver att individen är medveten om konsekvenserna.

Rekordmånga tar ut tjänstepensionen i snabb takt

Det senaste decenniet har möjligheten att välja utbetalningstid för tjänstepensionen kommit att omfatta allt fler avtalsområden och produktgenerationer. AMF har i många år belyst och problematiserat att fler och fler sparare tar ut sin tjänstepension i snabb takt samt att det kan få stora konsekvenser, både för individens privatekonomi och för samhället.

Bland AMFs kunder som under 2017 påbörjade utbetalning från sin tjänstepension tas 52 procent av tjänstepensionskapitalet ut på kort tid³¹, vilket är en ökning med tre procentenheter jämfört med föregående år. Det är större sannolikhet att man tar ut pensionen i snabb takt om det är lite kapital på en försäkring. Hos AMF är ökningen av de korta uttagen störst inom Avtalspension SAF-LO (privatanställda arbetare) och minst inom PA16 (statsanställda) där endast tio procent av kapitalet tas ut i snabb takt.

Hur stor andel av kapitalet som tas ut på kort tid styrs till stor del av villkorens utformning. När man tar ut sin valbara tjänstepension som statsanställd från 65 års ålder eller senare är det utbetalning livet ut som gäller. Det är bara möjligt att ta ut denna del av tjänstepensionen på kort tid om man väljer en tidigare pensionsålder. Inom privat sektor

Uttagstider för tjänstepension i AMF

År	Samtliga		SAF-LO		ITP/ITPK		KAP-KL/AKAP-KL		PA16	
	Tidsbestämt	Livsvarigt	Tidsbestämt	Livsvarigt	Tidsbestämt	Livsvarigt	Tidsbestämt	Livsvarigt	Tidsbestämt	Livsvarigt
2011	35 %	65 %	30 %	70 %	80 %	20 %	41 %	59 %	4 %	96 %
2012	38 %	62 %	34 %	66 %	71 %	29 %	43 %	57 %	3 %	97 %
2013	41 %	59 %	38 %	62 %	60 %	40 %	45 %	55 %	9 %	91 %
2014	43 %	57 %	43 %	57 %	58 %	42 %	44 %	56 %	14 %	86 %
2015	46 %	54 %	45 %	55 %	57 %	43 %	48 %	52 %	12 %	88 %
2016	49 %	51 %	49 %	51 %	59 %	41 %	49 %	51 %	12 %	88 %
2017	52 %	48 %	54 %	46 %	59 %	41 %	51 %	49 %	10 %	90 %

Källa: AMF. Avser de fyra största tjänstepensionsavtalen SAF-LO, ITP/ITPK, KAP-KL/AKAP-KL samt PA16. Inkluderar efterlevandepension som alltid utbetalas tidsbestämt.

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

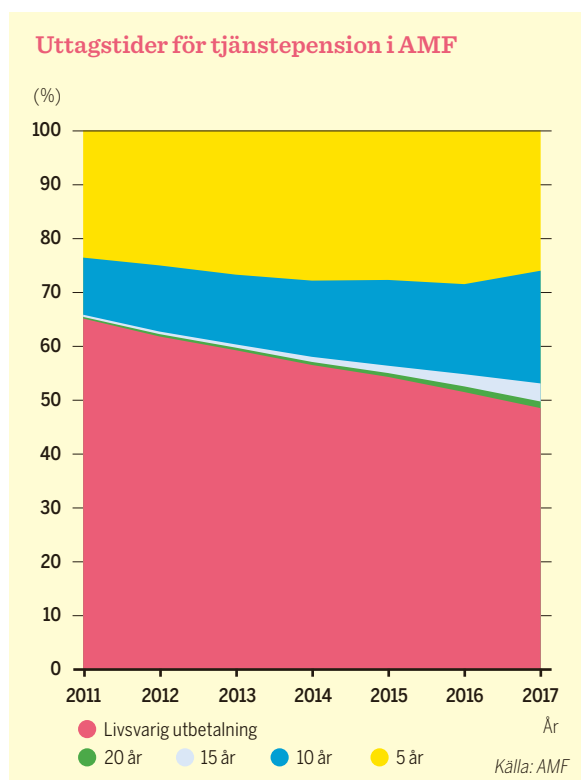
finns inte denna begränsning och nya kollektivavtal ger rätt att gå ner på deltid efter 60 års ålder (om arbetsgivaren inte nekar detta på grund av "beaktansvärd störning"). När man går ner i arbetstid är det vanligt att man samtidigt påbörjar någon form av pensionsuttag (allmän pension eller någon del av tjänstepensionen) för att täcka sin inkomstförlust. Korta uttag av tjänstepensionen gör det möjligt att få en högre inkomst under denna period men medför sedan att man får klara sig med sin allmänna pension och eventuella privata besparingar när tjänstepensionen är slutbetald.

Bland de som själv väljer uttagstid för sin tjänstepension är den genomsnittliga uttagstiden 7,7 år, vilket kan härledas till att fler väljer att ta ut sin tjänstepension på tio år (se figur nedan). Kvinnor tar generellt ut sin tjänstepension i snabbare takt än män, vilket sannolikt bottnar i att kvinnors pensioner generellt är lägre. Även här är trenden ökande.

En livsvarig utbetalning av tjänstepensionen fortsätter även om man lever längre än genomsnittlig återstående livslängd (vilket kan ge en högre total pensionsutbetalning än om man väljer en kort utbetalningstid). Man kan dock ha rätt till bostadstillägg när tjänstepensionen är slut och den allmänna pensionen är låg (beroende på bostadskostnad, inkomst, tillgångar och familjesituation). Därför får olika individer olika mycket att leva på när tjänstepensionen tar slut.

”

Allt fler väljer att ta ut sin tjänstepension på tio år.

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Kundernas resonemang när de tar ut tjänstepension

AMF har undersökt hur kunder med Avtalspension SAF-LO som har valt att ta ut sin tjänstepension på fem år resonerade.³² Bland de där utbetalningen nyligen startat var cirka en av fem yrkesverksam, 90 procent tar även ut allmän pension och knappt hälften (45 procent) har tjänstepension även hos andra bolag. Vissa tjänstepensionsavtal har krav på att utbetalning sker i pensioneringssyfte (att man minskar sin arbetstid eller helt slutar arbeta när tjänstepensionen betalas ut) men i många fall finns inga sådana villkor.

De två främsta skälen till att ta ut tjänstepensionen på ett fåtal år är att man vill ha pengarna när man är pigg och frisk och försäkra sig om att få ut pengarna medan man lever. Att själv vilja placera om pengarna är ett skäl som anges lika ofta som en önskan om att få en högre inkomst de första åren som pensionär. Drygt en av tio uppger att de behövde ta ut pengarna i snabb takt för att klara sin ekonomi. För många är tjänstepensionen en ansevärd del av inkomsten. En av fyra som har fått sin första utbetalning uppger att tjänstepensionen utgör mer än 25 procent av deras totala inkomst. Men en av tre vet inte alls hur stor den del av inkomsten som är tjänstepension. Medvetenheten om vilken uttagstid man valt är störst bland de med större utbetalningsbelopp.

Hur man ska ta ut sin pension är ett stort beslut. Därför är det glädjande att initiativet verkar komma från individen själv, majoriteten (76 procent) av dem som nyligen börjat ta ut tjänstepension uppger att idén om snabb utbetalningstakt var något som de själva kom på och det är även vanligt att familj eller vänner väckte idén. Få har blivit påverkade av någon extern aktör. Flertalet (84 procent) tyckte också att beslutet var mycket eller ganska lätt, detta trots att bara en av fem använde sig av Min Pension där spararen kan få ordentliga prognoser helt kostnadsfritt. Istället är det vanligt att man räknar och jämför på egen hand, något som är krångligt även för den som är väl insatt i pensionsfrågan. Nio av tio är nöjda eller mycket nöjda med sitt beslut – en siffra som när pengarna är slutbetalda har minskat till drygt sju av tio. Majoriteten (tre av fyra) i gruppen som fått sin sista utbetalning uppger att de skulle välja samma utbetalningstid idag. Lika många kände till att pensionsutbetalningen skulle upphöra. Att det är svårt att förutse exakt hur ekonomin kommer att bli och vilka behov och önskemål man kommer att ha i framtiden är uppenbart och det faktum att beslutet att ta ut tjänstepensionen ofta fattas snabbt och utan en grundlig prognos är illavarslande. Bättre medvetenhet och överblick är något som den nya funktionaliteten för ett samlat pensionsuttag på Min Pension (se sid 22) förhoppningsvis kan bidra till att stärka.

Bland de tillfrågade som har fått sin sista utbetalning från AMF har cirka tre av tio jobbat under hela eller delar av perioden som utbetalningen har löpt. Överraskande många

(två av tre) uppger att de saknar tjänstepension från andra bolag. De som har tjänstepension från andra bolag tar ofta ut pengar även från dessa men en av tre av dem har fått sin sista utbetalning även från dessa bolag.³³

Synen på ett längre arbetsliv

Vi utbildar oss allt längre och börjar arbeta senare i livet. Den så kallade etableringsåldern definieras som den ålder vid vilken minst 75 procent av befolkningen i en viss årskull arbetar. I mitten av 1980-talet var etableringsåldern 21 år och vid SCBs senaste mätning 2014 uppgick den till 29 år. Samtidigt behöver yrkeslivet förlängas för att pensionerna ska upprätthållas. Sedan dåvarande statsminister Fredrik Reinfeldts utspel 2012 om att vi mentalt bör förbereda oss på att arbeta till vi är 75 år, har frågan om ett längre arbetsliv varit föremål för en het debatt. De upprörda rösterna har varit många, eftersom vissa grupper av hälsoskäl inte har möjlighet att arbeta till 65 år, det vill säga den ålder som varit riktmärke sedan ATP-systemet grundades. Många av de som inte klarar av ett längre arbetsliv har haft yrken som är både fysiskt och mentalt slitsamma. Här är kvinnor i låglöneyrken överrepresenterade.

Mot den bakgrunden är det lätt att tro att det finns en utbredd ovilja i befolkningen mot att arbeta längre upp i åren. Så är inte fallet, tvärtom är ganska många positiva till ett längre yrkesliv. Nästan var fjärde pensionär uppger att de hade velat fortsätta arbeta och bland de som gick i pension efter 66 års ålder hade nästan var tredje velat gå i pension ännu senare. Bara knappt en av tio hade velat gå i pension tidigare.³⁴ Andelen som är över 65 år och arbetar ökade under en period men de senaste åren har den utvecklingen planat ut (se tabell nedan). Under 2016 höjdes arbetsgivaravgifterna vilket gjorde det dyrare att anställa äldre vilket kan ha påverkat sysselsättningen i denna grupp.

Andel förvärvsarbetande 65–74 år

År	Kvinnor	Män	Båda könen
2011	13,8 %	24,9 %	19,2 %
2012	14,9 %	26,4 %	20,6 %
2013	16,2 %	27,5 %	21,8 %
2014	16,0 %	27,1 %	21,5 %
2015	16,5 %	27,2 %	21,8 %
2016	16,2 %	26,5 %	21,3 %

Källa: SCB (RAMS, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik)

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Bland personer som redan gått i pension är intresset att vilja återgå till arbete betydligt svalare. En av tio uppger att de är intresserade av att arbeta igen men då på deltid. Mellan 10 och 50 procent anses vara en lagom nivå och administration, ideellt arbete, skola/utbildning och socialt arbete är de populäraste yrkeskategorierna. Här finns en outnyttjad resurs, som med rätt insatser skulle kunna komma både samhället och individen till gagn.

En stor majoritet av de svenska seniorerna upplever att de mår bra eller mycket bra. Allra bäst mår de som arbetar och är mellan 65 och 69 år. Bland dem som arbetar och är 60–64 år vet drygt hälften ungefär när de vill gå i pension, men fler än var femte har inte bestämt hur länge de ska arbeta. Att själv få bestämma när man ska sluta arbeta är viktigt för det egna välmåendet. De som mer eller mindre tvingas gå i pension på grund förväntningar från omgivningen, sjukskrivning eller arbetslöshet mår sämre.³⁵

I 2017 års pensionsöverenskommelse presenterades förslag som ska förbättra möjligheterna för stora grupper att arbeta vidare på egna villkor. Exempel på det är åtgärder för att förbättra arbetsmiljön samt vidareutbildning och karriärväxling för att fler ska kunna ställa om under yrkeslivet. Även åtgärder för bättre rehabilitering och tillgång till företagshälsovård kan bidra till att skapa ett hållbart arbetsliv. Genomgående i pensionsöverenskommelsen är att arbete ska löna sig. Pensionärerna själva pekar ut bra hälsa, möjlighet till flexibla arbetstider och bättre ekonomisk ersättning som tre saker som skulle kunna få dem att arbeta längre.

År 2015 var snittåldern för ålderspension 64,6 år enligt Pensionsmyndigheten³⁶. Pensionsåldern är således fortfarande starkt kopplad till 65-årsgränsen även om spridningen har ökat. Samma mönster syns inom tjänstepensionen. Mellan 2002 och 2017 har mönstret för hur tjänstepensionskapitalet tas ut förändrats kraftigt och en allt större del av kapitalet tas ut före eller efter fyllda 65 år³⁷. Samtidigt som normen om att pensionera sig vid 65 år sakta suddas ut är det många som kombinerar uttag av pension med fortsatt arbete i åldersgruppen 61–67 år.

Det främsta skälet till att man gick i pension var att man ville det, men många mer eller mindre tvingades göra det.

Somliga fick ett erbjudande om pension, det fanns förväntningar om pensionering vid en viss ålder, eller så var arbetet för tungt och slitsamt. Nästan fyra av tio av pensionärerna uppger att de inte hade velat arbeta längre, och bland yngre pensionärer anges ofta hälsoskäl.³⁸ Men att gå i pension tidigt bör inte vara förstahandsvalet eftersom det leder till lägre inkomst livet ut. Lösningar som deltids-/flexpension med möjlighet att trappa ned i slutet av arbetslivet har de senaste åren fått en allt större spridning men fortfarande saknas denna möjlighet inom den kvinnodominerade kommun- och landstingssektorn.

I samhällsdebatten hörs ibland även en oro bland politiker och beslutsfattare för att människor ska börja ta ut sin tjänstepensionen direkt när det enligt avtal är möjligt att göra det, det vill säga från 55 år. En analys från AMF visar att det är ytterst få kunder som gör det, och att utvecklingen i princip är oförändrad sedan millennieskiftet. De flesta har helt enkelt inte råd att gå i pension från 55 år eftersom det leder till en betydligt lägre inkomst.

Spridningen ökar för uttag av tjänstepension

Pensionsålder	År 2002	År 2007	År 2012	År 2017
Uttag före 65 år	2 %	8 %	10 %	19 %
Uttag vid 65 år	97 %	90 %	72 %	66 %
Uttag efter 65 år	0 %	2 %	18 %	15 %

Bas: AMFs kunder

Mycket ovanligt att ta ut tjänstepension från 55 år

Uttag av tjänstepension	År 2002	År 2007	År 2012	År 2017
Antal som tar ut vid 55 år	73 st	106 st	261 st	248 st
Andel som tar ut vid 55 år	0,24 %	0,19 %	0,27 %	0,29 %

Bas: AMFs kunder

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Okunskap om avgifternas betydelse för pensionen

Bland spararna är kunskapen om pensionen generellt låg, liksom intresset för systemet i sin helhet. Pensionen känns angelägen men tankarna runt den präglas för många av oro och osäkerhet kring om pengarna kommer att räcka den dag man slutar arbeta.

Hur stor pensionen blir beror på hur mycket man har arbetat, lönenivå och om man har en tjänstepension. Pensionen påverkas också av avkastning och avgifter. Eftersom pension

är ett långsiktigt sparande kan även små avgiftsskillnader innebära stora effekter på pensionskapitalet. Den lågräntemiljö som världsekonomin befinner sig i innebär att den förväntade avkastningen på pensionen sjunker, vilket gör det extra viktigt med låga avgifter. Man ska komma ihåg att avgifter dras även när pensionen utbetalas.

Avgifterna är, till skillnad från avkastningen, förutsägbara. Men åtta av tio känner inte till, eller underskattar kraftigt, hur mycket de betalar för sin tjänstepension. Beräkningar visar att en procents avgift minskar pensionskapitalet med cirka 140 000

Så här påverkar avgifterna tjänstepensionskapitalet

Beräkning enligt prognosstandard. Antagande om avkastning 2,1 procent (realt).

Avgift	Kapitalminskning under spartid (avgiftsuttag och avkastningsförlust)			Pensionskapital vid 67 år	Kapitalminskning under utbetalning (avgiftsuttag och avkastningsförlust) 23 år efter pensionering
	Efter 1 år	Efter 10 år	Efter 40 år		
0,20 %	-15 kr	-1 483 kr	-31 294 kr	747 115 kr	-20 806 kr
0,40 %	-29 kr	-2 943 kr	-60 839 kr	714 009 kr	-39 598 kr
0,60 %	-44 kr	-4 381 kr	-88 748 kr	682 825 kr	-56 582 kr
0,80 %	-58 kr	-5 796 kr	-115 121 kr	653 440 kr	-71 942 kr
1,00 %	-73 kr	-7 190 kr	-140 054 kr	625 736 kr	-85 845 kr
2,00 %	-145 kr	-13 852 kr	-246 048 kr	508 868 kr	-254 517 kr

Beräkning enligt prognosstandard. Lön 25 000 kronor per månad. Person född 1993, premiebetalning startar vid 25 års ålder (2018) och pågår fram till 67 år (vanlig tjänstepension om 4,5 procent av lön, ingen deltidspremie). Återbetalningsskydd fram till pensionering. Ingen inflationsanpassning av premier. Utbetalning livet ut från 67 års ålder, det vill säga år 2060.

Beräkning enligt prognosstandard, förutom antagande om avkastning 4,0 procent (realt).

Avgift	Kapitalminskning under spartid (avgiftsuttag och avkastningsförlust)			Pensionskapital vid 67 år	Kapitalminskning under utbetalning (avgiftsuttag och avkastningsförlust) 23 år efter pensionering
	Efter 1 år	Efter 10 år	Efter 40 år		
0,20 %	-15 kr	-1 682 kr	-53 026 kr	1 167 104 kr	-53 568 kr
0,40 %	-30 kr	-3 337 kr	-102 947 kr	1 109 591 kr	-101 733 kr
0,60 %	-44 kr	-4 967 kr	-149 966 kr	1 055 590 kr	-145 071 kr
0,80 %	-59 kr	-6 571 kr	-194 268 kr	1 004 867 kr	-184 090 kr
1,00 %	-74 kr	-8 151 kr	-236 026 kr	957 201 kr	-219 242 kr
2,00 %	-146 kr	-15 694 kr	-412 002 kr	758 044 kr	-349 740 kr

Beräkning enligt prognosstandard förutom avkastning som satts till 4 procent. Lön 25 000 kronor per månad. Person född 1993, premiebetalning startar vid 25 års ålder (2018) och pågår fram till 67 år (vanlig tjänstepension om 4,5 procent av lön, ingen deltidspremie). Återbetalningsskydd fram till pensionering. Ingen inflationsanpassning av premier. Utbetalning livet ut från 67 års ålder, det vill säga år 2060.

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

kronor efter 40 års sparande, jämfört med 31 000 kronor om avgiften är 0,2 procent. Avgifterna minskar pensionen dels genom själva avgiftsuttaget, dels i form av avkastningsförlust.

De kollektivavtalade tjänstepensionerna upphandlas av arbetsmarknadens parter och är kraftigt prispressade. Här finns både förvalsalternativ och möjlighet att själv välja produkt från ett i regel kvalitetssäkrat utbud. Men den som har så kallad individuell tjänstepension (utanför kollektivavtalen) betalar ofta tre till fyra gånger mer i avgift och många gånger erbjuds bara fondförsäkring som är ett dyrare alternativ än traditionell försäkring. Inom individuell tjänstepension är också flyttavgifterna betydligt högre och det är vanligt med procentuella avgiftsmodeller.

Flytt av tjänstepension

Flytträtt har införts stegvis för tjänstepensionerna inom de fyra stora avtalsområdena. Först ut var privatanställda arbetare (Avtalspension SAF-LO år 2004), sedan följde privatanställda tjänstemän (ITP/ITPK år 2008) och därefter kommun- och landstingsanställda (KAP-KL/AKAP-KL år 2014). Sist ut var PA16 som fick flytträtt 2017. En flytt inom kollektivavtalad tjänstepension kostar mellan 0 och 800 kronor, inklusive eventuell avgift som valcentralerna tar ut.

Många flyttar sin tjänstepension utan att veta om det
Pensionssparare med kollektivavtalad tjänstepension flyttar främst från traditionell försäkring till fondförsäkring, och från de så kallade förvalsbolagen till bankerna. Trenden är ökande.

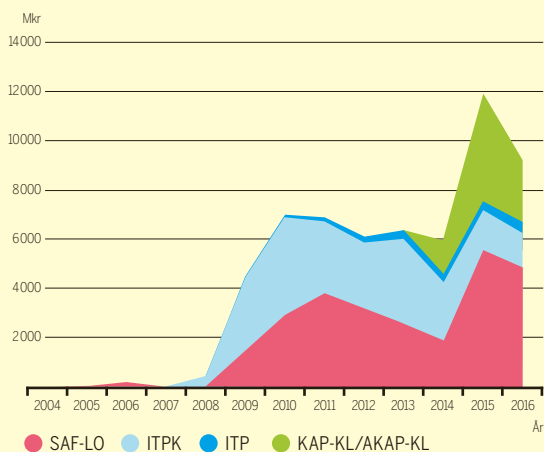
Även om förhållandevis få sparare är intresserade av att göra placeringsval för sin pension, är det för de flesta självklart att det ska vara möjligt att välja sparform och att

man ska ha möjlighet att flytta. Att det finns valmöjligheter är i grunden positivt men det kräver att individen är medveten om eventuella konsekvenser av en flytt, exempelvis hur villkoren ser ut kring garantier och avgifter. Den som närmar sig pension bör känna till att en flytt kan medföra en förlust av stora garanterade belopp.

AMF har för andra året i rad undersökt hur det gick till när bolagets kunder flyttade sin tjänstepension från AMF. Det visar sig att nästan var fjärde kund inte visste om att flytten har skett. En majoritet uppgav att de fått hjälp med flytten av banken eller en finansiell rådgivare. Den främsta orsaken till flytten var att man ville samla sitt sparande på ett ställe. Hälften av de tillfrågade hade inte jämfört olika alternativ, och majoriteten hamnade i en dyrare produkt än de hade innan flytten. Nästan var tredje fick sin försäkring flyttad till en sparform som inte stämde överens med deras önskemål, vilket är en minskning jämfört med i mätningen 2016. Minskningen är positiv men siffran är fortfarande hög varför det är viktigt att följa utvecklingen.³⁹

Kunderna är i stort behov av olika sorters vägledning och beslutsstöd för att på olika sätt kunna fatta informerade och medvetna beslut om sin tjänstepension, både om man överväger en flytt, hur den ska tas ut, avgifter eller kompletterande skydd. Plattformar som förenklar är uppskattat och viktigt för många. Den ökade digitaliseringen och tjänster som gör det enklare att jämföra pensionen ur olika aspekter är positivt för både individen och för samhället eftersom det kan sätta press på branschen att öka transparensen och sänka avgifterna, vilket i förlängningen kan ge bättre pensioner. I dagsläget är det inte möjligt att jämföra priser vid flytt av tjänstepensioner med hjälp av tjänsten JämförPris, vilket skulle vara värdefullt för många.

Flyttar via valcentraler 2004–2016

Källa: Fora, Collectum, Pensionsvalet.

På väg mot jämställda pensioner?

Pensionen är en direkt spegling av arbetslivet. Hur bra den blir beror på lönenivå, hur mycket individen har arbetat och om denne har haft tjänstepension. Fortfarande finns betydande löneskillnader, kvinnor tjänar 87 procent av männens lön (hela arbetsmarknaden, alla löner uppräknade till heltid)⁴⁰. Deltidsarbete⁴¹ och långvarig föräldraledighet⁴² är betydligt vanligare bland kvinnor än bland män. Resultatet är att kvinnor har lägre pension än män.

Pensionssystemet korrigerar inte för ett ojämnt arbetsliv men systemet har några inbyggda omfördelningsåtgärder som syftar till att minska pensionsskillnaderna mellan könen. Till exempel beräknas både den allmänna pensionen och tjänstepensionen med en gemensam (könsneutral) livslängd, trots att kvinnor förväntas leva längre än män. De flesta kollektivavtalade tjänstepensioner ger också ekonomisk kompensation vid föräldraledighet och för den

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

allmänna pensionen finns så kallad barnårsrätt, vilket innebär ekonomisk kompensation i upp till fyra år för den förälder som har lägst inkomst.

Fortsatt debatt om jämställda pensioner

Tanken med den allmänna pensionen är att den baseras på de inkomster man har haft under arbetslivet, den så kallade livsinkomstprincipen. Det finns förslag om att förstärka barnårsrätten från dagens maximalt fyra år till fem år genom att ta bort studieårsrätten för eftergymnasiala studier⁴³. Problemet med ett sådant förslag är att det riskerar att förstärka nuvarande ordning där kvinnor tar ett större ansvar för barn. Dessutom är det ett större avsteg från livsinkomstprincipen.

Frågan om bodelning av allmän pension och tjänstepension vid skilsmässa har utretts vid flera tillfällen från 1990-talet fram till idag (privat pension ingår normalt i bodelning). Man kan se pension som vilket ekonomiskt värde som helst som av princip bör delas av makarna som andra tillgångar vid en bodelning. Ett annat sätt att se det är att pension är avgörande för individens framtida försörjning. Det finns flera uppenbara nackdelar med att bodela allmän pension och tjänstepension. Utvecklingen mot en mer jämställt arbetsliv skulle dämpas. I de fall där den ena personen i förhållandet har högre inkomst skulle den andra stanna hemma i större utsträckning eftersom pensionen kan delas mellan makarna. Det skulle påminna om hur det var förr när inkomster mellan makar sambeskattades och skulle, precis som i fallet med utökad barnårsrätt, innebära avsteg från livsinkomstprincipen där individen tjänar in sin pension själv.

Jämställda pensioner kräver ett jämställt yrkesliv

Bland dagens pensionärer har kvinnor ungefär två tredjedelar av männens pension enligt statistik från Pensionsmyndigheten (män har en genomsnittlig total pension om 22 597 kronor för 2018 medan motsvarande siffra för kvinnor är 16 417 kronor).⁴⁴

Pensionen är en direkt spegling av arbetslivet. Både arbetslivet och familjelivet brister i jämställdheten. Män har högre löner och kvinnor arbetar deltid i betydligt större utsträckning än män. Fortfarande är det också betydligt vanligare med långvarig föräldraledighet bland kvinnor, och i många fall tar det flera år innan kvinnor har återgått till ordinarie arbetstid. I en undersökning uppgav tre av tio att de gick ner i arbetstid efter att de fått barn, och bland dem hade närmare hälften efter fyra år eller mer inte gått tillbaka till den arbetstid de hade innan de blev föräldrar⁴⁵. Grundregeln är att deltidsarbete ger lägre lön och lägre pension. Kommun- och landstingsanställda kan gå ner i arbetstid när barnen är små utan att det påverkar tjänstepensionen alls. Baksidan med att om en av föräldrarna är hemma med barn under många år så påverkar det sannolikt dennes framtida löne- och karriärutveckling.

Dåliga kunskaper om ersättningsvillkoren vid föräldraledighet

Bland dem som lever i parrelationer är det bara en av tre som har diskuterat storleken på sina respektive pensioner. Många som har eller planerar att skaffa barn är osäkra på vilka ekonomiska villkor som gäller vid föräldraledighet. Bara drygt en av tre uppger att de är berättigade till ersättning via

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

arbetet. I verkligheten kompenserar kollektivavtalen ofta för en betydande del av inkomstbortfallet vid föräldraledighet och de flesta kan räkna med att få cirka 90 procent i ersättning (eftersom de omfattas av föräldralön eller föräldrapenning-tillägg) utöver föräldrapenningen från Försäkringskassan under den första tiden som föräldraledig. Många lever i tron att de har rätt till ungefär 80 procent av lönen.

Om båda föräldrarna har kollektivavtal och därmed föräldralön är det – tvärtom vad många tror – gynnsamt för familjens samlade ekonomi att dela på föräldraledigheten. Det är det få som vet. Knappt en tredjedel menade att dela lika på föräldraledigheten skulle innebära att familjen totalt sett får en sämre ekonomi.

Många förknippar också föräldraledighet med sämre pension. Fler än 6 av 10 tror att pensionen kommer påverkas negativt eller mycket negativt av föräldraledighet.⁴⁶ Men de allra flesta är berättigade till tjänstepension även under föräldraledigheten och för den allmänna pensionen finns så kallad barnårsrätt. Inbetalningarna till tjänstepensionen är 13–18 månader men vissa kollektivavtal betalar in tjänstepension längre än så. Inom Avtalspension SAF-LO krävs dock att individen själv anmäler föräldralön och inbetalning till tjänstepension.

Vad kan individen själv göra?

Hur stor pension var och en får beror alltså på hur yrkeslivet har varit. Den som kan bör undvika deltidsarbete i alla fall i längre perioder då det sänker pensionen och kan påverka löneutvecklingen. Även långvarig föräldraledighet och VAB (vård av barn) kan ha effekt på hur lönen utvecklas.

För de som lever i en parrelation finns det flera saker att tänka på som påverkar pensionen. Till viss del går det att kompensera den andra partnern ekonomiskt men det är inte möjligt att ta igen ett helt yrkesliv i efterhand. Det gäller att verka för att båda parter får ett bra yrkesliv, med möjlighet till heltidsarbete, ett arbete med kollektivavtal eftersom det ger tjänstepension (och en rad andra trygghetsförsäkringar och förmåner). Genom att jämföra sina pensioner på Min Pension kan man få en tydlig bild av sina olika ekonomiska situationer.

Den som är gift eller registrerad partner kan kompensera den som kommer att få mindre pension genom att överföra premiepensionsrätter. Det är det dock ytterst få som faktiskt gör⁴⁷. Det orangea kuvertet som årligen skickas till alla Sveriges pensionssparare informerar olyckligt nog inte om denna möjlighet. Under 2017 blev det möjligt att göra överföringen elektroniskt med e-legitimation. Dessutom har man tagit bort kravet på att partnern ska skriva under. Däremot är det inte möjligt i dagsläget att överföra pensionsrätter till sambo utan överföringen kan endast ske mellan äkta makar. Idag minskar varje hundralapp som överförs med sex kronor för

”

Vill man uppnå ökad jämställdhet för pensioner så måste man börja i det som lägger grunden för pensionen – arbetslivet.

att kompensera att kvinnor förväntas leva längre än män. De allra flesta överföringar sker från män till kvinnor. När premiepensionen infördes var tanken att överföringar inom systemet inte ska belasta kollektivet. Men minskningen är samtidigt ologisk eftersom den allmänna pensionen är könsneutral i andra avseenden. Dessutom är det väldigt få som använder sig av denna möjlighet. Det går inte att genomföra några retroaktiva ändringar (bara framtida pengar överförs) varpå möjligheterna att spekulera på kollektivets bekostnad är liten. Lagen bör ändras på denna punkt så att överföringen sker utan minskning.

Men jämställda pensioner skapas inte av pensionssystemet. Pensionssystemet korrigerar inte arbetslivet i efterhand. Vill man uppnå ökad jämställdhet för pensioner så måste man börja i det som lägger grunden för pensionen – arbetslivet.

Bristande kunskaper om pension och skatt

Mellan 2007 och 2011 infördes jobbskatteavdragen stegvis vilket resulterade i att lön och pension beskattas olika. Den som arbetar efter sin 65-årsdag får skattelättnader. Den som fortsätter att arbeta efter sin 66-årsdag betalar lägre skatt på lönen (beroende på dubbelt jobbskatteavdrag och höjt grundavdrag) och den som väntar med att ta ut pensionen till efter den 1 januari samma år som denne fyller 66 år får lägre skatt på pensionen (beroende på höjt grundavdrag). Skatteskillnaden är som störst för de som har låga inkomster. Under 2018 har skatten sänkts ytterligare för de allra flesta som har fyllt 65 år. Mest påtaglig är förändringen för de som har inkomster nära genomsnittet.

I åldersgruppen 61–67 år blir det också allt vanligare att arbeta och samtidigt ta ut en del av pensionen. Skatten dras då enligt olika skattetabletter (arbete respektive pension), vilket gör det svårt att överblicka hur mycket skatt man faktiskt betalar. Förhållandevis få pensionärer betalar statlig inkomstskatt eftersom deras inkomster ligger under brytpunkten för statlig inkomstskatt.

Det kan löna sig att ha koll på hur skatten påverkar pensionen. Fyra av tio av de som antingen närmar sig pension eller

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Senare pension ger lägre skatt

2017

	Månadsinkomst före skatt (brutto)	Månadsinkomst efter skatt (netto)	Skatteskillnad per månad: 1 000 kr
Pension vid 62 år	17 000 kr	12 200 kr	
Pension vid 66 år	17 000 kr	13 200 kr	

	Månadsinkomst före skatt (brutto)	Månadsinkomst efter skatt (netto)	Skatteskillnad per månad: 1 600 kr
Jobbar som 62-åring	25 000 kr	19 200 kr	
Jobbar som 66-åring	25 000 kr	20 800 kr	

2018

	Månadsinkomst före skatt (brutto)	Månadsinkomst efter skatt (netto)	Skatteskillnad per månad: 1 400 kr
Pension vid 62 år	17 000 kr	12 200 kr	
Pension vid 66 år	17 000 kr	13 600 kr	

	Månadsinkomst före skatt (brutto)	Månadsinkomst efter skatt (netto)	Skatteskillnad per månad: 1 800 kr
Jobbar som 62-åring	25 000 kr	19 300 kr	
Jobbar som 66-åring	25 000 kr	21 100 kr	

Ovanstående är beräknat via Skatteverkets räknescenarier Skatteuträkning. Avrundning till närmaste hundralapp har gjorts. Antagandena om inkomst avser yrkesverksam respektive pensionär boende i Göteborg.

är relativt nyblivna pensionärer känner inte till skattens effekt på pensionen⁴⁸. Idag visar Pensionsmyndigheten, pensionsbolagen och Min Pension pensionen brutto men spararna behöver veta hur stor den blir netto. Nettoprognoserna synliggör också hur mycket individen kan tjäna på att arbeta längre.

Enligt en analys från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) ökade arbetskraftsdeltagandet med cirka fyra procentenheter under året närmast efter 65-årsdagen när den sänkta skatten infördes 2007⁴⁹. Reformen innebar, utöver sänkt skatt för löntagaren, även sänkta arbetsgivaravgifter för personer som fyllt 65 år. Bland de som fortsätter att arbeta efter 65 år finns det en stor andel egenföretagare och majoriteten av dessa är män.

Av AMFs pensionärskunder är det få som anpassar sitt pensionsuttag och arbetsinkomst efter dessa skatteeffekter, vilket sannolikt bottnar i att man saknar kunskap på området. På Skatteverkets hemsida kan individen beräkna skatten, men enligt myndigheten är det få som närmar sig pension som gör en sådan beräkning. Det pågår ett omfattande arbete i branschen med att inom ramen för Min Pension utveckla en centraliserad och konkurrensneutral tjänst där spararna ska kunna planera sina pensionsuttag. Tjänsten beräknas vara klar 2019 (se sid 22).

Få bosätter sig utomlands av skatteskäl

Inbetalning till tjänstepension är avdragsgill för arbetsgivaren och pensionen är skattepliktig för spararen vid utbetalning. De senaste åren har det faktum att Portugal inte beskattar

svenska pensionärer som bosätter sig i landet debatterats flitigt. Den svenska regeringen har försökt påverka den portugisiska att införa en skatt på mellan fem och tio procent, vilket är i nivå med den så kallade NHR-statusen (non-habitual residence). I slutet av 2017 beslutade dock Portugal att inte genomföra någon förändring av beskattningen under det kommande året.

Men få väljer att pensionera sig utomlands för att undvika skatt i Sverige, ofta flyttar man av helt andra skäl. Framför allt handlar det om de som arbetskraftsinvandrade till Sverige på 1960- och 70-talen som flyttar tillbaka till sina gamla hemländer. Bland AMFs pensionärskunder är Finland och Grekland de största hemvändarnationerna och toppfemlistan har sett likadan ut sedan strax efter millennieskiftet. Största nation utanför EU är Thailand dit tre procent av alla som emigrerar flyttar. Lika många flyttar till Portugal.

Från och med 2018 höjs SINK-skatten (särskild inkomstskatt för utomlands bosatta) från 20 till 25 procent. För att omfattas av SINK-skatt måste individen sakna så kallad väsentlig anknytning, bland annat inte ha en bostad i Sverige samt tillbringa större delen av sin tid i det nya landet. Även den som bor i ett annat land och får pension från Sverige ska betala så kallad SINK-skatt på den svenska pensionen. För de med låg pension kan en utlandsflytt innebära negativa ekonomiska effekter eftersom den kan påverka rätten till grundskydd som garantipension, bostadstillägg och äldreomsorgstöd.

→ Forts. Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

Nya tjänster hjälper kunden

För att kunna fatta bra beslut om sin pension behöver spararna ha tillgång till oberoende jämförelser och relevant information om sin pension. I dagsläget pågår flera branschinitiativ i syfte att förbättra för spararna, ofta tillsammans med oberoende aktörer som tillhandahåller pensionsinformation. En av dessa är Konsumenternas Försäkringsbyrå och deras webbtjänst Pensionsguiden där spararen kan utvärdera allmän pension, tjänstepension och sedan år 2017 även granska privata pensionsförsäkringar och kapitalförsäkringar. Guiden innehåller bland annat information om kostnader, fondutbud, olika utbetalningsmodeller, livslängdsantaganden och historisk avkastning. År 2016 lanserades även webbtjänsten JämförPris som visar hur avgifter och kostnader påverkar hur mycket man som sparare får i pension, samt historisk avkastning och villkor. Konsumenternas Försäkringsbyrå arbetar ständigt med att förbättra sina tjänster och för att öka samarbetet med till exempel Min Pension så att fler sparare hittar till och använder tjänsterna. Bakom Konsumenternas Försäkringsbyrå står Konsumentverket, Finansinspektionen och Svensk Försäkring och verksamheten finansieras av branschen.

Ett annat branschinitiativ som rullats ut under året är tjänsten Fullmaktskollen. Under 2017 har en rad aktörer⁵⁰ anslutit sig till tjänsten som möjliggör effektiv och säker hantering av fullmakter för pensioner och livförsäkringar. Tjänsten är kostnadsfri för privatpersoner och företag och gör det enkelt för både sparare och bolag att få överblick över sina fullmakter. Fullmaktskollen ägs gemensamt av Svensk Försäkring och Svenska försäkringsförmedlars förening. Även Pensionsmyndigheten har deltagit i förarbetet och finansierar tjänstens uppbyggnad.

På Min Pension kan alla som har tjänat in till pension i Sverige logga in och se hela sin pension och göra prognoser för sin pension. Min Pension drivs och finansieras till hälften av staten, till hälften av pensionsbolagen, vilket gör den till en neutral och oberoende webbportal som är kostnadsfri för användaren. I dagsläget levererar drygt 30 pensionsaktörer information till Min Pension och i september 2017 hade portalen över tre miljoner registrerade användare. Idag finns Min Pension både som egen webbplats och som integrerad webb hos andra aktörer, till exempel på Pensionsmyndighetens inloggade sidor och på pensionsbolagens internet-tjänster. Delar av pensionsbranschen samarbetar just nu för att utveckla en oberoende och konkurrensneutral tjänst där spararna enkelt ska kunna planera sina pensionsuttag. Målet är att funktionalitet för ett samlat pensionsuttag ska finnas på Min Pensions plattform i januari 2019. Parallellt pågår också ett arbete med att inkludera information från valcentralerna. De är idag inte anslutna till Min Pension och

den information som de administrerar (till exempel vilka arbetsgivare som betalat in premier, val av återbetalnings-skydd samt eventuellt förmånstagarförordnande), skulle tillsammans med befintlig information på Min Pension förbättra tjänstens kvalitet betydligt.

Det finns även ett behov av att utreda juridiska frågeställningar gällande gränsdragningen mellan information, vägledning och rådgivning samt botten en rad ansvarsfrågor. Därför planeras en utredning som ska klarlägga hur Min Pension kan möta den snabba och oreglerade utveckling som nu sker där vissa aktörer med hjälp av ny teknik skaffar sig pensionsinformation. Under våren 2018 planerar Min Pension att utreda förutsättningar och möjligheter för att anslutna pensionsaktörer ska kunna använda den nya funktionaliteten för ett samlat pensionsuttag och annan pensionsinformation i sin rådgivningsverksamhet.

”

Det är viktigt att
ett långt yrkesliv ger en
rimlig kompensationsgrad
i framtiden när vi
lever längre.

Reformer som behövs på pensionsområdet

Pensionssystemet är genomtänkt i sin konstruktion men det finns detaljer som kan förbättras. Den politiska blocköverskridande överenskommelsen från december 2017 innebär flera välkomna förändringar med bland annat höjd pensionsålder, förstärkt grundskydd och ökat konsumentskydd inom premiepensionen.

Ett pensionssystem som hänger ihop

Det svenska pensionssystemet är finansiellt stabilt. Men det är inte systemet i sig som är intressant utan vad som kommer ut av det. Det är viktigt att ett långt yrkesliv ger en rimlig kompensationsgrad i framtiden när vi lever längre. Den politiska överenskommelsen om högre pensionsålder behövs för att möta utmaningen med att vi blir äldre. Att flytta fram åldersgränserna för när man tidigast får ta ut sin pension borde även främja attityderna till äldre i arbetslivet. Men det behövs också större inbetalningar till pensionen vilket arbetsmarknadens parter har visat med initiativen deltid-/flexpension.

Den som har haft ett långt arbetsliv med låg inkomst får en allmän pension som inte är så mycket större än inkomsten för den som har arbetat lite eller inte alls (som omfattas av garantipension, bostadstillägg och/eller äldreförsörjningsstöd). I vissa fall handlar det bara om några hundralappar mer i månaden efter skatt. Idag betalas det in 17,21 procent till den allmänna pensionen och inte 18,5 procent som det var tänkt från början. Om inbetalningen till den allmänna pensionen höjdes till 18,5 procent skulle det innebära att alla med inkomstbaserad pension får en höjning med sju procent. Det skulle betyda stor skillnad i plånboken för framtidens pensionärer, inte minst för låg- och medelinkomsttagare. Förändringen på pensionen skulle inte märkas över natten men ge stor effekt på sikt. På så sätt skulle fler få en pension som de kan leva på och beroendet till garantipension och bostadstillägg skulle minska.

Den politiska överenskommelsen betonar att det bör finnas en dialog mellan riksdagens Pensionsgrupp och arbetsmarknadens parter genom att ett partsråd inrättas. Under dessa trepartssamtal är det viktigt att staten och arbetsmarknadens parter verkar för ett pensionssystem som hänger ihop och är mer rättvist för de som har långt arbetsliv med låga inkomster. Idag får låginkomsttagare en sammanlagd inbetalning till sin pension på cirka 22 procent av sin lön medan höginkomsttagare får en inbetalning på 30 procent på stora delar av lönen. Brytgränserna för när individen slutar tjäna in allmän pension och istället omfattas av tjänstepension skiljer sig också åt. I en framtid bör alla år ge inbetalning till tjänstepensionen precis som den allmänna

pensionen (och enligt nyare tjänstepensionsavtal inom offentlig sektor).

Pensionsmyndigheten bör följa sambandet mellan att man tar ut tjänstepension på kort tid för att sedan bli berättigad till bostadstillägg. Det finns en risk att man tar ut sin tjänstepension på kort tid för att sedan mjuklanda i bostadstillägg vilket belastar statsbudgeten. Utvecklingen med bättre möjligheter att beräkna och göra prognoser för sin pension är positiv eftersom planering ger spararna möjlighet att få en översikt över sin samlade ekonomiska situation. Inte minst det faktum att de allra flesta har många försäkringar gör digitala hjälpmedel som räknesnurror nödvändiga och gör att de kan bestämma utbetalningstakten enligt eget behov och önskemål. Men samtidigt som det blir allt lättare att planera för sin pension blir det också enklare att bidragsplanera.

Lägre avgifter med jämförpris, färre försäkringar och förbättrad flytträtt

Det behövs ett standardiserat jämförpris på tjänstepension vid nyteckning och flytt som används av alla branschens aktörer (likt det så kallade Normanbeloppet som lanserades 2012 och som visar hur mycket det kostar att spara). Räknesnurran via Konsumenternas Försäkringsbyrå är bra, men alla sparare hittar inte dit och räknesnurran kan inte illustrera alla situationer. Pensionsbolag och banker redovisar vilken avkastning individen får, både i procent och kronor, sedan första inbetalning av tjänstepension. De sammanlagda avgifterna borde redovisas lika noggrant.

Lagstiftningen borde medge att man slår ihop tjänstepensioner med mindre kapital för att minska antalet försäkringar. Det skulle innebära lägre avgifter för spararna och bidra till ett att pensionen blir mer lättbegriplig. Det borde även vara möjligt att kunna flytta kollektivavtalade tjänstepensioner som kommer från tidigare anställningar mellan olika kollektivavtal med en kostnadseffektiv och oberoende hantering.

Flytträtten för tjänstepensionen är viktig för att spararna ska kunna utöva konsumentmakt och välja de alternativ som passar dem bäst. Idag är det svårt för spararna att förstå vad mötet med försäkringsförmedlaren eller bankrådgivaren handlade om. Det saknas spårbarhet om flyttar av tjänstepension sker med hjälp av en extern part (bank/förmedlare).

→ Forts. Reformers som behövs på pensionsområdet

När allt fler sköter sin pension med e-legitimation blir kopplingar mellan valcentralerna och Fullmaktskollen naturlig. Med modern teknik bör spararna notifieras elektroniskt och på så sätt få bättre möjligheter att reflektera över sina val.

Fler behöver känna till att senare pension ger lägre skatt

Pensionärsorganisationernas engagemang för skillnader i skatt mellan löntagare och pensionärer visar att skatten på pension är en fråga som engagerar. Men de flesta blivande pensionärer känner inte till de positiva skatteeffekterna av att gå i pension efter 65 år (trots att detta infördes 2007 och förstärktes nu 2018). Pensionsmyndigheten bör ge riktad information om skatt och pension i det orange kuvertet för alla som är över 60 år. Min Pension borde ha en funktionalitet som gör det möjligt räkna på skattens effekter eftersom pensionsbolagen bara informerar om bruttobelopp. Skatteverkets skatteuträkning bör integreras i pensionsprognosen via Min Pension.

Det måste bli enklare att gå i pension

Många upplever att det är komplicerat att gå i pension. Staten och pensionsbolagen har ett gemensamt ansvar att vidareutveckla Min Pension så att det blir enklare för individen att gå i pension och förstå konsekvenserna av olika val. De flesta typer av tjänstepensioner betalas ut automatiskt vid 65 års ålder medan andra kräver att man ansöker om sin tjänstepension (precis som för den allmänna pensionen). Alla pensionsbolag och banker borde ha samma förfarande. En möjlig väg är att individen ansöker om pension men vid en relativt hög ålder så startar utbetalningen automatiskt (vilket

exempelvis är den lösning som finns inom det nya tjänstepensionsavtalet PA16 avd 1 för statsanställda).

Möjligheten att själv kunna välja utbetalningstid är viktig men livsvarig utbetalning bör vara förhandsvalet för alla typer av tjänstepension. För många fondförsäkringar, inte minst utanför kollektivavtalen, saknas livsvarig utbetalning som valalternativ. Tjänstepension är en försäkring för att möta långlevnadsrisken. Det är orimligt att mer än halva kapitalet tas ut på bara några år. Ett alternativ är att alla pensionsbolag och banker inför varningstexter om att tjänstepensionen tar slut efter några år om man väljer en kort utbetalningstid (i liknande manér som de anvisningar om hälsorisker som förekommer på tobaksvaror). Det blir i så fall en form av "nudge", det vill säga ett sätt att påverka människors beslutsfattande med hjälp av en lätt knuff i önskad riktning där full valfrihet finns men där normen om en livsvarig utbetalning förstärks. Om utvecklingen med korta uttag fortsätter bör arbetsmarknadens parter överväga att halva tjänstepensionen måste betalas ut livet ut, en så kallad begränsningsregel (inom ITP1 ställer parterna placeringskrav om 50 procent i traditionell försäkring ITP1 och de bör ställa liknande krav om långsiktig trygghet även vid utbetalning). En annan möjlighet är att ändra kortaste utbetalningstid till tio år (istället för dagens fem år). Det borde vara möjligt att pausa utbetalningar av tjänstepension (vilket även 2017 års pensionsöverenskommelse betonar). Man borde även kunna byta utbetalningstid (förslagsvis inom tre månader efter första utbetalning).

Hänvisningar

Pensionsåret 2017

- ¹ Socialdepartementet, Pensionsgruppens överenskommelse om långsiktigt höjda och trygga pensioner, dec 2017.
- ² AMF Demoskop, Seniorpanelen, okt 2017.
- ³ Finansdepartementet, Ett tryggt och mer hållbart premiepensionssystem, (promemoria), dec 2017.
- ⁴ Finansdepartementet, Fokus premiepension, SOU 2016:61.
- ⁵ Pensionsmyndigheten, Stärkt konsumentskydd inom premiepensionen, jun 2017.
- ⁶ Finansdepartementet, Ett tryggt och mer hållbart premiepensionssystem, (promemoria), dec 2017.
- ⁷ Finansdepartementet, En ny lag om försäkringsdistribution, Ds 2017:17.
- ⁸ Dom i HFD Mål nr 5176-16. www.hogstaforvaltningsdomstolen.se/Domstolar/regeringsratten/Avg%C3%B6randen/2017/Juni/5176-16.pdf
- ⁹ Finansdepartementet, Höjd beskattning av sparande på investeringsspar-konto, Fi2017/03543/S1.
- ¹⁰ SPP, Undersökning om hållbart sparande, 2016.
- ¹¹ Finansinspektionen, Konsumentskyddet på finansmarknaden, maj 2017.
- ¹² Finansdepartementet, Bättre förutsättningar för fondsparande och hållbara val, prop 2017/18:5, jun 2017.

Ett pensionssystem som hänger ihop

- ¹³⁻¹⁴ Pensionsmyndigheten, officiell statistik, 2016.
- ¹⁵ Pensionsmyndigheten, Pensionärer med grundskydd, sep 2017.
- ¹⁶ Pensionsmyndighetens prognos, Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Pensionsmyndighetens ansvarsområde budgetåren 2017–2021.
- ¹⁷ Socialdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Pensionsmyndigheten, dec 2017.
- ¹⁸ Pensionsmyndigheten, Äldreförsörjningsstöd – Antal pensionärer och årsbelopp, officiell statistik, dec 2016.
- ¹⁹ Pensionsmyndighetens prognos, Anslagsbelastning och prognos för anslag inom Pensionsmyndighetens ansvarsområde budgetåren 2017–2021.
- ²⁰ Två definitioner av fattigdom; absolut fattigdom där individen inte får sina grundläggande behov tillfredsställda och relativ fattigdom där individen har en inkomst efter skatt som underskrider 60 procent av medianin-komsten i landet.
- ²¹ Eurostat, At risk of poverty or social exclusion rate for elderly, dec 2016.
- ²² Medlingsinstitutet, Avtalsrörelsen och lönebildningen 2016.
- ²³ SCB, Hushållens finansiella ställningsvärden 2017:3 (Traditionell försäk-ring utgör 68 procent av det totala tjänstepensionskapitalet.)
- ²⁴ SCB, Återstående medellivslängd efter utbildningsnivå, sep 2017.
- ²⁵ Pensionsmyndigheten, officiell statistik, 2016.
- ²⁶ SCB befolkningsstatistik.
- ²⁷ SCB, Sveriges framtida befolkning 2016 – 2060 (statistiskt meddelande), april 2016.
- ²⁸ Fora, SPV och Collectum 2017.

Hur agerar pensionsspararna och vad behöver de?

- ²⁹⁻³⁰ AMF Novus, Undersökning om traditionell försäkring och garanti, maj/jun 2016.
- ³¹ Andel av tjänstepensionskapitalet som tas ut tidsbestämt. Avser tjänste-pensionsutbetalningar i AMF som startat under 2017 där det är möjligt för spararen att själv välja uttagstid för tjänstepensionen.
- ³²⁻³³ AMF Demoskop, Korta uttag av tjänstepension, okt 2017.
- ³⁴⁻³⁵ AMF Demoskop, Seniorpanelen, okt 2017.
- ³⁶ Pensionsmyndigheten, Medelpensioneringsålder och utträdesålder, m.m. maj 2016.
- ³⁷ AMF 2017.
- ³⁸ AMF Demoskop, Seniorpanelen, okt 2017.
- ³⁹ AMF Flyttreport 2017.
- ⁴⁰⁻⁴¹ SCB, På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet 2016.
- ⁴² Försäkringskassan 2015. (Kvinnor tar ut 74 procent av alla föräldrapen-ningdagar och 62 procent av all tillfällig föräldrapenning.)
- ⁴³ Socialdepartementet, Jämställda pensioner DS 2016:19, jun 2016.
- ⁴⁴ Pensionsmyndigheten, Så blir pensionen 2018, dec 2017.
- ⁴⁵⁻⁴⁶ AMF Demoskop, Undersökning om föräldraledighet, ekonomi och pension, feb–mar 2017.
- ⁴⁷ Under 2016 var det 10 018 personer som gjorde denna överföring och 98 procent av alla överföringar går från män till kvinnor.
- ⁴⁸ AMF Novus, Undersökning om pensionsprognos, uttagstid, a-kassa och efterlevandeskydd, 2015.
- ⁴⁹ IFAU, Effekten av riktade skattelättnader på äldres arbetskraftsdeltagande, Ekonomisk debatt nr 8 2017.
- ⁵⁰ AMF, Brummer Life, Handelsbanken Liv, Hjerta, Lifeplan, Max Matthiessen, Nordea Liv & Pension, Nordnet Pensionsförsäkring, SH Pension, Solidar, Spar-platsen, Swedbank Försäkring, Säkra, Söderberg & Partners samt Tydliga.

Undrar du över något?

0771-696 320 (vard 8-18)

info@amf.se

amf.se